

LA BATTAGLIA DA CHALAVAINA DALS 22 MAI 1499

Las regiuns al cunfin tanter il stadi liber da las Trais Lias e l'Austria sun statta a la fin dal temp d'immez adüna darcheu lös da dispittas e cumbats sanguinus. Üna jada d'eiran ils Tirolers, tschella jada ils Grischuns chi pigliaivan las armas in man, surpassaivan ils cunfins territorials e devastaivan là chastels, clostras e cumüns inters. Ils motifs per las dispittas d'eiran suvent pretaisas per drets d'alp o per drets da cunfin, retards o refüs da pajar gabellas als patruns territorials e, na d'inrar, simplamaing il bsögn da far lita, da mordriar e da rapinar. Simlas confruntaziuns haja dat bleras lung il cunfin da la Val Müstair o da l'Engiadina Bassa, pensain a la Guerra da las giallinas cun Bart Gugliem o a la valurusa duonna Lupa da Tschlin. Quai sun stats temps burascus chi han portà cun sai bler cordöli e gronda misergia, da quista e da tschella vart dals cunfins.

A la fin dal 15^{avel} tschientiner d'eiran las relaziuns tanter l'Austria e las Trais Lias fermamaing distrurbadas. Il rai (e plü tard imperatur) Maximilian I. vaiva introdüt dal 1495 üna nouva ledscha ed üna nouva imposta imperiala. Eir ils Confederats e'ls Grischuns vessan gnü d'acceptar e da resguardar quist uorden nouv. Mo els han refüsà da far quai e s'han plan a plan preparats per cumbatter ün'eventuala attacha davart dals Austriacs.

Dal 1498 dà Maximilian il cumond dar far ils preparativs necessaris per üna confruntaziun plü gronda culs Grischuns. In vicinanza da Gluorn vegnan postats 2-3000 sudats, e davent da là assaglia in favrer dal 1499 üna gruppa da guerrires la clostra da Müstair - chi d'eira occupada dals Grischuns -, tilla metta in flommas e piglia in fermanza a diversas muongias. Ün'otra jada occupan ils Tirolers il chastè da l'ovais-ch da Cuaira a Barbusch (Burgeis). L'ovais-ch vain fat praschuner e manà a Puntina. Vers la fin da marz 1499 assagian ils Tirolers cun 8000 l'Engiadina Bassa, dan fö ils cumüns mainan davent 6000 bes-chas e 33 ostagis. Aint illa strettüra da la Chalavaina erigian ils Austriacs ün repar bain fortifichà. L'armada austriaca dombra ruduond 8000 sudats chi sun scumpartits pro'l repar, aint il god, pro la punt chi maina sur il Rom e sülla planüra tanter Lad e Damal. La chavallaria dals nöbels (ca. 500) s'ha postada in vicinanza da Damal.

Intant mobiliseschan eir ils Grischuns e van vers la Val Müstair. Als 11 da mai ha lö la prüma battaglia Sül Pass dal Fuorn. Ils Grischuns s-chatschan ils Tirolers e rivan lura a Müstair ingio chi vain fat il plan da battaglia. Quel es tuottafat nouv illa strategia da cumbat. Üna part da l'armada passa da not, dals 21 süls 22 mai, sü per la costa stipa da Tella e va da tschella vart giò tras la Val Arunda fin a Schlü e Lad per attachar l'inimi aint illa rain. Ils manaders da

quista truppa sun ils chapitanis Ringk e Lombris. Intant spetta il gröss da l'armada sül cumond da pudair attachar ils Austriacs giò'n Chalavaina. Lur manaders sun Dietrich Freuler, Hertli da Capol e Benedict Fontana. Il cumbat es stantus e düra bleras uras. Tanter las bleras victimas es eir Benedict Fontana, il chapitani da Riom chi vain onurà plü tard sco eroe da Chalavaina. La strategia da tour l'inimi aint illa zanga e l'agir indecis dals manaders austriacs maina finalmaing a la victoria dals Grischuns. Cur cha l'inimi as retira e mütscha in direcziun da Schlonders, cumainza la perseguitaziun brutala tras ils guerriers grischuns. Els devasteschan blers cumüns dal Vnuost e fan grond butin da mangiativas, muaglia, chanuns, schluppets, binderas e.o.p. Lur deport es s-chandalus, inuman, plain d'ingurdia e crudeltà; insomma sco cha'ls guerriers da quel temp solaivan as cuntgnair davo avair vint l'adversari. Perfin las duonnas rivan our da la Val e nan d'Engiadina sül chomp da battaglia a plündriar e spogliar las victimas dal cumbat. Passa 4000 vegnan sepulits in üna fossa cumünaivla in vicinanza da Lad.

Ils Grischuns nu stan lönch sül lö da battaglia. A la fin da mai tuornan tuots cun lur butin a chasa e surlaschan ils morts e'l territori plündrià a l'inimi. Quist però as prepara be subit per tour vendetta. Maximilian riva sül lö, as schnuischa e decida dad ir cun 1200 sudats in Engiadina. Els passan tras Val Mora a Livigno e da là sur il Casanna a S-chanf. Intant vaivan ils Engiadinais miss in salv las mangiativas e dat fö las chasas. Las truppas imperialas ston capitular e tuornan darcheu inavo sur il Fuorn fin giò'l Vnuost. Là as schoglia l'armada. Inavo resta üna regiun in gronda povertà, üna populaziun chi patischa fom e chi brama la pasch, mo chi ha dalsgür eir sentimaints ed impissamaints d'ira e da vendetta.

La battaglia da Chalavaina es statta ün evenimaint guerresc aint il rom da la Guerra Svabaisa chi ha dürà in tuot ot mais. In 13 battaglias grondas e bleras dispittas plü pitschnas han pers var 20000 persunas la vita, 2000 citads, cumüns, clostras e chastels tanter Basilea e Meran sun ars. Ils cumbats sun its a fin cun la pasch da Basilea dals 22 settember 1499.

Scha la regiun dal Vnuost e da la Val Müstair as regorda uossa, 500 ons davo la battaglia da Chalavaina, als evenimaints istorics da quella jada nun es quai cun l'intenziun da glorifichar la victoria e'ls eroes in ün sen patriotic exagerà. Il böt es blerant quel da s'inscuntrar per tscherchar sur ils cunfins oura ragischs cumünaivlas e per promover la megladra incletta per valuors culturalas e per interess vicendaivels. Id es eir l'ocasiun per pudair s'allegrar cha'ls temps da dispittas e guerras es, per furtüna, passà.